

سريزه

الحمد لله والصلاة والسلام على سيدنا رسول الله وخاتم الانبياء محمد بن عبدالله وعلى آله وصحبه ومن والاه وعلى من اتبع هدايته في شئون حياته يوم الدين. اما بعد: فاعوذ بالله من الشيطان الرجيم، بسم الله الرحمن الرحيم

كله چې نړۍ له انسانانو بې برخې وه دا مهال هېڅ ساکن دځمکې پرمخ غوریدلی قدم نه وایښی او چوپه خوره فضا وه خو خوشیبې لانه وې تیرې شوې چې یو عجیب او غریب خلقت دځمکې مخ ته داسې پیغام راوړ چې هیچا یې تصور نه شو کولی تر دې چې دځمکې واکمني یې دخلافت په نوم ورته وسپارله او هرڅه ئې ورته تابع کړل ترڅو داسې ریاست پر مخ یوسي چې مثال یې لاتر اوسه نه وي پیداشوی، نو دهمدې سره جوخت ددولت کلیمې خپل مقام تر لاسه کړ او په خپلو ټولو چارو کې یې موجودیت په ثبوت ورساوه دوخت په تېرېدو سره دنړۍ په هر ګوډ، ګوډکې دافرادو تعداد زیات او بیلابیل قدرتونه رامنځته شو چې ټول په خپل مربوطه معین قلمرو کې په فعالیت لگیا وه، خوددوی فعالیتونو ډیر ابتدایي شکل درلود او نه یې شو کولی چې د ټولنې هراړخیز جوانب تر کنترول، او مراقبت لاندې ونیسي، بلکې هرڅه دوخت دځواکمنانو په خوښه ترسره کېدل هماغه ؤ چې د ټولنې افراد یو بل سره داسې نږدې شول ترڅو واحد مرکزي قدرت ته تابع وي چې له ډیرو هلو ځلو وروسته نړیوال په رښتیا هم پدې بریالی شول چې پخپله اړونده ټولنه کې داسې سیاسي تشکیلات ایجاد کړي چې دیوې خوا دټولنې ګټې او منافع او د بلې خوا د اتباعو حقوق او امتیازات حمایت کړي تردې چې دغه سیاسي تشکیلات ددولت تر عنوان لاندې یو د بل بې ترتیب او تنظیم شل.

نن ورځ هر بشر پدې پوښلی چې پرته له ټولنې دولت زما کار او برار نه، مونږ من کار او حتی ناممکن دی، نو په همدې منظور دځمکې پرمخ مختلف ارګانونه موجود دي ترڅو په ټولنه کې له یوې خوا نظم او امنیت برقرار او د بلې خوا خپلو اتباعو ته په مختلفو ساحو مثلاً سیاسي، اجتماعي، اقتصادي او داسې نورو کې سهولتونه برابر کړي، د بلې خوا دولتونو ته په بین المللي سطحه یو لوړ مقام حاصل دی او د عمومي بین المللي حقوقو یوه مهمه موضوع تشکیلوي، نو ما هم د خپلې تحصیلي دورې په پای کې غوره وگڼله ترڅو د (د نړیوال جگړیز اصول) تر عنوان لاندې یو څه معلومات راټول کړم، زما موضوع د دري فصلونو درلودونکي ده چې په لمړي فصل کې مي د دولت په رابطه تعريفات، په تيوريکي او عمل لحاظ د دولتونو رامنځ

ته کیدل د بحث لاندې نیولې په دوهم فصل کې می د جگړې حقوق یانړیوال بشریال بحث کړي او په دریم فصل کې می د نړیوال جگړیز او په اصول باندي بحث کړي دي چه انشاءالله هر موضوع به په تفصیل سره د بحث لاندې ونیسیم .

موضوع تگلاره :

لکه څرنګه چې دا موضوع یوه ډیره مغلقة او پیچیده موضوع ده نو په همدې بنا موږ نه شي کولای چې دا موضوع موږ د میداني یا تحلیلي څیړني له لاري څیړو نو لازمي ده چې د دي موضوع په څیړنه کې د کتابي روش او تگلاري څخه استفاده وکړو چې په دي لیکنه کې موږ د مختلفو کتابونو او لیکوالانو د نظرونو او انټرنیټي سایټونو څخه استفاده کړي ده هیله مند یم چې لوستونکي ، په ورڅخه موثره گټه یوړته کړی او علم ، تنده یی ، یری ماته شه .

نړی ډیرو اړونده سازمانونو او د نړی پرمختللو هیوادونو له خوا منل شوي دي په اړوند یی صراحت ورکو او پري بحث کوو امید واریم چې تر ډیره بریده مو د جگړیز اصلو اصلي تصویر څرګند کړي وي .

د موضوع پلان :

لکه څرنګه چې موږ مخکي هم یادونه وکړه چې دا موضوع یوه ډیره پراخه موضوع ده نو په همدې اساس موږ دا لیکنه په دریو فصلونو لمرې موبیا په دریو مبحثونو چې عمومي معلومات ، پیژندنه او د جگړي د نړیوالو حقوقو منابع او دویم فصل موبیا په څلورو مبحثونو ویشلي چې جگړي حقوق ، جگړي مفهوم د نړیوالو حقوقو له نظره د جگړي عناصر او د جگړي بشریاله حقوقو بنسټیز حقوق او دریم فصل موبیا په دوه مباحثو ویشلي چې جگړیز اصول د اسلام د نظره او جگړیز اصول د ژینوا د کنوانسیون له نظره .

لومړۍ فصل

عمومي معلومات

څرنگه چې د جنگ نړيوال حقوق، هم په ملي او هم په نړيواله سطحه موضوع ده، خو له بلې خوا دا داسې يوه موضوع ده چې اکثره وخت د نړۍ د لويو قدرتونو د جنګاليو لخوا د پښو لاندې شوي ده. ددې سبب دا کيدای شي چې له يوې خوا د تاريخ په اوږدو کې د جنگ لپاره څوک د کومو قواعدو مقيد نه وه، د بله اړخه په نړيواله کچه کومو الزامي جنګي قواعدو هم وجود او شتون نه درلود، او ښه جنګيالي هغه گڼل کېده چې په خورا وحشت خپل دښمن وځپي، اندامونه يې پرې کړي، دارائي يې لوټ کړي، دسړو څخه يې غلامانو او ښځو څخه يې د جنسي اهدافو او غرايزو د پوره کولو کار واخلي.

اسماني اديانو په دې اړوند وخت په وخت خپل تعليمات نړيوالو ته عرضه کړي دي چې د وخت په تيريدو يا هير شوي دي او يا هم تحريف شوي دي، چې له دې منځه د اسلام مبارک دين نه يواځې د سولې په وخت کې بلکې د جنگ په وخت کې هم خپل پيروان بې لارښوونې پرېښودل او د جنگ مکمل اصول يې ورته وړاندې کړه، چې ددې بحث په اوږدو کې به ځاي په ځاي د پرتلې په ضمن کې ورڅخه يادونه وشي.

لومړي مبحث: جګړې د نړيوالو حقوقو پيژندنه

د جګړې نړيوال حقوق د بشر دوستانه حقوقو، يوه څانګه ده، چې نظر و هغه پراختيا، تکامل او تحول ته چې نوموړي حقوق يې له يوې ورځې څخه بلې ته کوي، ددې خبرې ايجاب کوي ترڅو د نړيوالو حقوقو د يو مستقلې رشتې او د يو جامع سيستم په حيث تبارز وکړي.

فلهدا د جګړې نړيوال حقوق د عمومي نړيوالو حقوقو د قواعدو او مقرراتو هغه مجموعه ده کوم چې د انساني افرادو د حقوقو د حمايت په ضمن کې، که هغه جنګيالي وي يا غير جنګيالي، همدارنگه د غير نظامي اموالو او د ښکېلو طرفونو حقوق په جګړه کې ولو که جګړه بين المللي يا غير بين المللي وي. په دواړو صفتونو کې د دغو ښکېلو اړخونو واجبات او مسوليتونه هم تعينوي يا يې تر مطالعي لاندې نيسي.

همدارنگه د جګړې يا د جنگ حقوق داسې هم تعريف شوي دي. د جنگ حقوق د هغه بين المللي حقوقو د قواعدو مجموعي ته ويل کيږي چې د متخاصمو هيوادونو پر مناسباتو د جګړې په وخت

کې حاکم وي. همدارنگه د هغه قواعدو مجموعه ده چې د متخاصمو اړخونو او بي طرفه هیوادونو ترمنځ په مناسباتو حاکم وي. علاوه د جنگ حقوق پر غیرین المللي مخاصماتو لکه داخلي منازعاتو او نورو باندې هم څارنه کوي، ځیني هغه خلک چې د جنگ د لفظ مخالف دي هغوي د حقوق جنگ او بشر دوستانه حقوقو ترمنځ تفکیک کوي خو ځیني په دي عقیده دي چې بشر دوستانه نړیوال حقوق د جنگ د حقوقو یوه برخه تشکیلوي چې حمایتي جنبه لري، حمایتي جنبی څخه یې هدف د ټولو افرادو څخه که هغه نظامیان وي او که غیري نظامیان، او یا هم غیري نظامي اهداف او اموال وي.

همدارنگه د ټولو هغه مواردو حمایت چې افراد او هیوادونه د جنگ په وخت کې د هغه رعایت کولو ته التزام او تعهد لري. دا پداسې حال کې دي چې د جنگ د حقوقو د بلې برخې محتویات لنډه موضوعات تشکیلوي، لکه د جنگ مفهوم، متقابل نظامي اشغال او بالاخره د بې طرفی موضوع.

دویم مبحث - تاریخي سیر

ټولني له پیدایښت څخه ترننه د انسانانو تر منځ جگړې شوي دي، وکیري دغه جگړې دوخت په تېریدو سره د یو لړ مقرراتو او پرنسیپونو تابع ګرځول شوي دي.

مثلاً په لرغوني زمانه د (حمورابي) په لویانو کې د نښتو او جگړو په اړه ځیني لارښوونې موجودې وې. ۱ خو د جگړې د حقوقو په اړه لومړنۍ او مدون قانون چې په لومړي ځل د یوه دولت لخوا د وسلوالو ځواکونو لپاره جوړ شو د (لیبرقوانینو) ټولګه وه.

دویمي قوانینو دغه ټولګه د امریکایي حقوقپوه (فرانسیس لیبر) لخوا په

۱۸۶۳مکال کېت د وینشو. لیبر دغه ټولګه د امریکا د دولت په غوښتنه چمتو کړه.

په دي ټولګه کې د هغو سرتېرو د کړنو او سلوکونو په اړه مقررات ځای پر ځای شوي وو. چې امریکا په کورنۍ جگړه کې ښکېل وو، خودا یوازې یو کورنۍ یا ملي قانون وو چې د امریکا متحده ایالتونو دننه یې د جگړې حقوق په ډاګه کول.

بیګدلي محمد رضایي، حقوق بین المللي بشر دوستانه، مخ، ۲۶، ۱۳۹۴، انتشارات گنج دانش، تهران ایران
بیګدلي محمد رضایي، حقوق بین المللي عمومي، مخ، ۵۵۵، ۱۳۸۴، انتشارات گنج دانش، تهران ایران

په نړيوالو عمومي حقوقو کې اوسني نړيوال بشر پال حقوق د يوه سويسې سوداگر او بشريال (هنري دونانت) له هڅو سرچينه اخلي. په ۱۸۵۹م کال کې د فرانسېا و اتریشتر منځپه (سلفرنیو) سيمه کې يوه سخته خونړۍ جگړه رامنځته کېږي په دې جگړه کې عامه خلکو ته سخته مرگژوبله اوږي. د جگړې په ميدان کې هري خواته مړي او زخميان پراته وي او څوک نه وي چې رسيدنه ورته وکړي. سويسې سوداگر هنري دونانت د دې صحنې په ليدو سخت خواشيني کېږي او د (سلفرنیو خاطر اتو) پنوم يو کتاب ليکي. نوموړي پدې کتاب کې په سلفرنیو کې د بشري جنايت او تېري دغندنې ترڅنگ وړانديز کوي چې د بشري خواخوږۍ له مخې دې په جگړه کې زيانمنو او ټپيانو ته بايد لازم امکانات او مرستي برابرې شي دونانت همدارنگه وړانديز وکړ چې دغه هدف درسيډو لپاره لومړۍ بايد دغرو هېوادونو ترمنځ يو تړون لاسليک شي او بيا دغه تړون د اجرا لپاره دي يوه کمېټه جوړه شي.

هنري لمړي وړانديز په ۱۷۶۳م کال کې د جينوا کنوانسيون د لاسليک لامل شو د جينوا د ۱۸۶۳م کال کنوانسيون په حقيقت کې د اوسني و بشردوستانه حقوقو لومړنۍ عمليه څه گڼل کېږي. همدارنگه ده نري دويم وړانديز له مخې د جگړې له قربانيانو او په جگړه کې د بشري حقوقو درعايت موخه به د سره صليب کمېټه جوړه شوه.

که څه هم جينوا ۱۸۶۳م کال کنوانسيون د جگړې په ډگر کې د ټپيانو تر درملني پورېم حدودو، خود جگړې بشرياله حقوقو په برخه کې د لومړني گامو چې راتلونکو دغه دولتونو او مهاهدوت هېلاره پرانيسته د جينوا د ۱۸۶۳م کال تر لومړي تړون وروست د جگړې په ډگر کې د بشري حقوقو درعات په برخه کې درې الحاقې پرتو کولو نه په ترتيب لاسليک شوي چې شرحه يې په لاندې ډول ده.

۱- د پاريس اعلاميه ۱۸۵۶

۲- د ټپيانو، ناروغانو او دروغتيا يې کار کونکو په اړه د جينوا کنوانسيون ۱۸۶۳م کال.

۳- د يوشمير وسلودنه کارونې په اړه سنپترزبورگ اعلاميه ۱۸۶۸م کال.

۴- دنظامي او غيري نظامي وگړو ترمنځ د توپير څرگندولو په اړه د بروکسل اعلاميه ۱۸۷۴م کال

مخ^۲، ۲۵۶۱مېدي، علي حقوق بين الملل: از نظريه تا عمل، تهران، نشر ميزان، ۱۳۸۸،

- ۵- دځمگنيو جگړو په برخه کې د قوانینو او عرفونو درعايت او د سمندري جگړو په اړه د جينيواد ۱۸۶۳م کال د مقرر اتود پلي کيدو ياپلي کولو په موخه د لاهايک نوانسيون ۱۸۹۹م کال.
  - ۶- ۱۸۹۹م کال پر کنوانسيون د بيا کتنې لپاره د لاهاي ۱۹۰۷م کال کنوانسيون.
  - ۷- دروغتيايي خدمتونو د چمتو کولو کوښښ يودن ايلتوب په اړه ژمن ليک ۱۹۰۴م کال.
  - ۸- په جگړه کې د زه رجنوبي هوبنه کوونکو بيانور وگازونو او بيا الوژيک يوسلو د کارونې د مخنيوي په اړه د جينيواد پروتوکول ۱۹۲۵م کال.
  - ۹- له جنگ پاسيرانوسره د چلند په اړه د جينيواد کنوانسيون ۱۹۲۹م کال.
  - ۱۰- ټولوژني يا جينو سايد د مخنيوي نړيوال کنوانسيون ۱۹۴۸م کال.
  - ۱۱- د جينيواد ۱۹۴۹م کال څلورمک نوانسيون چې لاندې اساسي موضوعات په کې تصويب شول.
    - ۱- د جگړې په ډگر کې د وسلو الوځو اگونو د پيپانو او ناروغانو ژوند ته پاملرنه.
    - ۲- په سمندر کې د وسلو الوځو اگونو د پيپانو، ناروغانو او د ويجاړو شوي ويپري وبيرته پاتي شونو ژوند ته پاملرنه.
    - ۳- له جنگي اسيرانوسره چلند.
    - ۴- د جگړې پر مهال له ملک يوگروڅخه ملاتړ.
  - ۱۲- د سمندري جگړې په اړه د لندن پروتوکول ۱۹۳۰م کال.
  - ۱۳- د جگړې پر مهال د تاريخي ابداتو، علمي او هنري مرکزونو د خونديتوب په اړه د ۱۹۳۵م کال تړون.
  - ۱۴- د کيمياوي وسلو د کارونې، ساتنې، توليد، پرمخ بيولو او ويجاړولو کنوانسيون ۱۹۹۳م کال.
  - ۱۵- د انسان ضد ماینونو د جوړونې، ساتنې او تجارت د مخنيوي کنوانسيون ۱۹۹۷م کال.
  - ۱۶- د نړيوالې جنايي محکمې اساسنامه ۱۹۹۸م کال.
  - ۱۷- د ماشوم، سرتيرو په اړه د ماشومانو د کنوانسيونو لخوا حقې پروتوکول ۲۰۰۰م کال.
- جينيواد او د پته ورته نور نړيوال کنوانسيونونه چې د جگړې د حقوقو په برخه کې لاسليک شوي دي.

په جگړه کې د بشر دوستانه حقونو د رعایت لپاره یو حقوقي چوکاټ برابرې، اوس مهال د نړۍ څه باندې ۱۹۶ هېوادونه د جینیوا له کنوانسیون سره یوځای شوي چې افغانستان یې هم غړی دی.

افغانستان له جینیوا له څلورم کنوانسیون سره په ۱۹۵۴م کال کې وځای شواو بیالومړۍ او دویم الحاقی پروتوکولونه یې په ۲۰۰۹م کال کې پلاسلیک کړل. لومړۍ پروتوکول په ۱۹۷۷م کال کې په نړیواله جگړه کېدو باندې او دویم یې په ۱۹۷۷م کال کېدو باندې جگړه کېدو باندې د ژوند د خونديتوب په اړه دی.

دریمه بحث – جگړې د نړیوالو حقوقو منابع

څرنګه چې وسله والې جگړې یوه بشري نړیواله پدیده او ډیره اوږده مخي نه لري، نو د جنګ قواعد او حقوق چې وروسته په بشر دوستانه حقوقو یې شهرت وموند هم پخوانۍ مخینه لري، چې خپله د نړیوالو عمومي حقوقو په ضمن کې هم د بحث لاندې نیول شوي دي. همدارنګه د بشر د پیدایښت سره الهي او سماوي ارشادات د انبیاو علیهم السلام پواسطه خلکو ته وړاندې شوي دي چې موږ به د اسلام په مبارک دین کې د جنګې هداياتو او قواعدو نمونې چې پیغمبر صلي الله عليه وسلم خپلو سرتیرو صحابه و ته کړي دي.

بشر دوستانه اصول او قواعد اساسا عرفي ریشه لري، چې مدون ډول د اولسمې پیړۍ په اوڅرو کې منځته راغلي دي. د مثال په ډول په ۱۶۲۰م کال کې د (جنګ او سولې حقوق) په نوم کتاب او د (حقوق او جنګې عدالت) په نوم کتاب چې په ۱۶۵۰م کال کې لیکل شوي دي. د یادونې وړ دي. د موضوع د بڼه اسانتیا لپاره له نوموړو منابعو څخه هره یوه یې په لنډ ډول تشریح کوو.^۳

لومړي مطلب – د بشر دوستانه حقوقو بنسټيز اصول

د بشر دوستانه حقوقو بنسټيز اصول د بشر دوستانه حقوقو د منابعو په هکله چې خبره د یادولو وړ ده، هغه داده چې د دغه حقوقو منابع د عمومي نړیوالو حقوقو څخه په کامل ډول جدا نه دي، خو کوم شي چې مهم دي هغه د جگړې په نړیوالو حقوقو کې د منابعو څخه علاوه د یو لړ اصولو شتون دي چې پدې زمینه کې یې د منابعو څخه اهمیت زیات دي او د^۴ جگړې په وخت کې د بشري

^۳ بیګدلي محمد رضیاضیایي، حقوق بشر دوستانه،

^۴ مخکېني ماخذ، مخ، ۲۹، ۳۳

^۲ ضیایي، بیګدلي، حقوق بشر دوستانه بین الملل، مخ، ۳۱

^۳ یوګوسلاویا د بالکان د هیوادونو څخه ده، چې د اروپا په جنوب کې واقع ده، (۲۵۵۸۰۰) کیلومتره مربع مساحت لري او ۳۳ میلیونه نفوس لري. د کمونیزم د ماتې څخه وروسته یوګوسلاویا هم تجزیه شوه او په څلورو برخو وویشل شوه چې عبارت دي له بوسنیا، صربیا، کروشیا

حقوقو ټول قواعد ورڅخه په کلکه متاثره دي، چې په هېڅ صورت د دغه قواعدو ټکر د یادو شوو اصولو سره د منلو وړ نه دي، چې دغه قواعد عبارت دي له انساني کرامت اصل، د انساني رفتار او د تبعیض د نه شتون اصل، د نظامي اړتیا د شتون اصل، د بې ځایه کړاو او د درد د تحمیل د ممنوعیت اصل، او د مارتنس اصل چې هدف یې دا دي چې (جنگیالی او غیر نظامي خلک باید د هغه اصولو او نړیوالو مقرراتو د اقتدار لاندې قرار ولري چې د یو سالم عرف، بشردوستانه اصولو، او د عمومي وجدان د اصولو څخه یې منشا اخیستي ده).^۱

دوهم مطلب – عرف او عادات

لکه څرنگه چې په عمومي حقوقو کې عرف د ډیرو مهمو او پخوانیو منابعو څخه شمیرل کېږي همدارنگه د جگړې په نړیوالو حقوقو کې هم د مهمو منابعو څخه شمیرل کېږي، تر دې حده چې د سره صلیب نړیوالې کمیټې پدې اوخرو کې د (عرفي نړیوالو بشردوستانه حقوقو) تر نامه لاندې یو خاصه ټولگه نشر ته سپارلې وه^۲. سره ددې چې بشردوستانه حقوقو په عرفي کولو د امریکا د متحده ایالاتو په شمول یو شمیر هیوادونو انتقادونه وکړه، مگر ددې با وجود بیا هم د پخوانۍ یوگوسلاویا^۳ لپاره د جوړې شوې جنائي محکمې لخوا له دې قواعدو څخه د یو گوسلاویا د جنگي جرایمو په اړوند قضایاوو کې کار واخیستل شو.

د عرف^۴ په اړوند باید ووايو چې نسبت داخلي حقوقو ته په نړیوالو حقوقو کې اوچت مقام لري. ځکه چې د نړیوالو حقوقو په تدوین کې نړیوالو معاهدات د خاص اهمیت څخه برخوردار دي او نړیوالو معاهدات بیا په خپل وار، په حقیقت کې هماغه نړیوال عرفونه دي چې په مدون شکل په معاهده کې ځای پرځای کېږي. بنا عرف کولای شو په دې ډول تعریف کړو: د نړیوالو حقوقو د تابعینو په واسطه د مشابه اعمالو او تگلارو تکرار چې په تدریخ سره د هغوي ترمنځ په متقابل اړیکو کې الزامي جنبه او حقوقي قدرت لاس ته راوړي عبارت د نړیوال عرف څخه دي. عرف په نړیوالو مسایلو کې د نړیوال عدالت د محکمې د گڼو فیصلو لپاره پایه او اساس تشکیل کړي^۱.

او موتینوگرو څخه دا مهال هر یو د مستقل هیواد حیثیت لري. د تجزیې وړاندیې پلازمینه د بلگرات ښار وو. مهرداد، محمود، فرهنگ جدید سیاسي، مخ، ۲۲

^۴ عرف د یو روش تکرار ته وایي چې د اوږدې زمانې په طول کې د خلکو د باور او عمل مورد گڼیدلي وي، او په معاملاتو کې ورڅخه استفاده کېږي. نصرالله منصور، قاموس اصطلاحات حقوقي، مخ، ۱۷۵

دریم مطلب - نړیوال معاهدات ۲

معاهدات د جگړې د بشري حقوقو د منابعو د جملې څخه مهمترینه او موثرترینه منبع ګڼل کېږي . دا چې معاهده څه ته وايي د نړیوالو عمومي حقوقو له مخې مختلف تعریفونه شوي دي مودې د هغې له جملې څخه د یو جامع تعریف په حیث په یو باندې کفایت کوو: معاهده د نړیوالو عمومي حقوقو د تابعانو (د هیوادونو او نړیوال سازمانونو) ترمنځ هر ډول لیکل شوي توافق ته وايي چې د نړیوالو حقوقو د قواعدو په چوکاټ کې صورت ومومي ، او نړیوال عمومي حقوق پري حاکم وي او په نتیجه کې مشخص حقوقي اثار منځ ته راوړي .

دا مهمه نه ده چې د دغه توافق نوم معاهده ، عهد نامه ، مټاق ، قرار داد ، کنوانسیون ، منشور ، پیمان ، اساسنامه یا بل اړوند اصطلاح وي. مهمترین بشردوستانه معاهدات عبارت دي له ژینوا ۳۱۹۴۹م د اګست ۱۲ نیتي د معاهداتو څخه چې تعداد یې څلورو ته رسېږي او موضوعات یې په لاندې ډول دي .

۱ معاهده : د وچې په جنګ یا په ځمکنی جنګ کې د مسلحو قوتونو د ناروغو او ټپیانو د وضعي د بهبود په هکله .

۲ معاهده : په سمندري جگړه کې د مسلحو قوتونو د ناروغو ټپیانو او سمندري غرق شوو او مصدومینو د وضعي د بهبود په هکله .

۳ معاهده : د جگړې د اسیرانو سره د برخورد په هکله .

۴ معاهده : د جگړې په وخت کې د غیر نظامي افرادو څخه د حمایت په اړوند ۱.

څلورم مطلب : د حقوقو کلي اصول

باوجود د دي چې په بشر دوستانه نړیوالو حقوقو کې نسبت نورو منابعو ته د حقوقو کلي اصولو ته زیات ارزښت نه دي ورکړل شوي ، مګر حقیقت دا دي چې د حقوقو د کلي اصولو څخه کم نه دي ، د مثال په ډول هغه د حقوقو کلي چې په بشردوستانه حقوقو کې د اجرا وړتیا لري عبارت دي له

^{۱۵} ضیایي بیګدلي ، حقوق بین الملل عمومي ، مخ ، ۱۶۷

۲ نړیوال معاهدات عبارت د هر ډول منعقدہ توافق څخه دي چې د بین الملل حقوقو په تابعانو یا اشخاصو ترمنځ لکه دولتونه او سازمانونه صورت

مومي ، په دي شرط چې د نړیوالو حقوقو سره مغایره نه وي ، او حقوقي اثار منځ ته راوړي . مخکیني ماخذ ، مخ ، ۹۷

۳ ژینیو چې د جینیو یا د جینوا په نوم هم یادېږي . د اروپا په زړه کې د پراته په طبیعي ډول بنسکلي هیواد سویس پلازمینه ده ، چې د پخواني نړۍ شموله بین المللي سازمان د (ملتونوتولنه) مقر هم وه ، مهرداد محمود ، فرهنگ جدید سیاسي ، مخ ، ۱۸۲

وعده باندي د وفا اصل ، د حسن نيت ، د حق څخه د ناوړه استفادي د منع اصل ، د خساري د کامل جبران اصل ، هغه اصل چي د هغي په اساس هيڅوک د ځان لپاره قاضي کيداي نه شي او داسي نور چي اوس وختو کي دغه اصول په حقوقي قواعدو تبديل شوي دي. مگر دا چي خپله کلي حقوقي اصول څه ته وايي ؟ حقوق دانان اکثرا په دي ډول د هغي تعريف کوي چي دا په حقيقت کي د داخلي حقوقو د کلي اصولو څخه عبارت دي چي د قانونگذاري د اکثر و مراجعو لپاره مشترک قواعد تشکيلوي ، او ⁶ داسي اصول دي چي د هر ډول بحث او گفتگو څخه مافوق دي چي د ټولو متمدنو هيوادونو مشترک حقوقي ميراث تشکيلوي^۲. بشر دوستانه حقوق لکه څنگه چي د تيرو توضيحاتو او بحثونو څخه معلومه شوه ، چي د جنگ د قواعدو او اصولو څخه بحث کوي ، نو بنا ويلاي شو چي همدا د جنگ سحنه د بشر دوستانه حقوقو د تطبيق ساحه ده . برابره خبره ده چي دا جنگ بين المللي يا غير بين المللي وي ، د ملگرو ملتونو د سازمان عمليات وي يعني د سوله ساتو ځواکونو يا څو ملتونو قواوو عمليات وي ، يا حتي د منطقوي سازمانونو عمليات وي . په ټولو صورتونو کي د جنگ تر ختمه پوري د دي قواعدو تطبيق لازم او اجباري مکلفيت گڼل کيږي چي د جنگ دواړه يا څو اړخونه د دي وجيبي په سرته رسولو مکلف دي ، تر دي چي په بعضي مواردو کي د جنگ د دريدلو څخه وروسته د رعايت وړ دي ، مثلا د جنگ د دريدلو وروسته د مرو يا زخميانو ، ډوبو شوو او ماتي شوو کښتيو د غمخوري په خاطر هم د نوموړو حقوقو د تطبيق څخه بي غمه کيداي نه شو همدارنگه د بشر دوستانه حقوقو د اجرا د متقابل عمل پوري اړه نه لري . په لنډ ډول ويلاي شو چي بشر دوستانه حقوقو د تطبيق ساحه د زمانيا مکاني لحاظه ، همدارنگه د جنگ د ډولونو او قلمرو له حيثه ، لکه ځمکني ، هوايي او سمندري جنگونه او نور هيڅ ډول استثنا نه مني او ردوي يي .

⁶ اقرادهاي بين المللي ژينيو ، ۱۹۴۹ اگست ۱۲ ، مخ ، ۷ ، کمیته بين المللي صليب سرخ
 ۲ ايگدلي ، محمد رضايي ، حقوق بشر دوستانه بين المللي ، مخ ، ۳۲

دويم فصل

لومړۍ مبحث - جگړې حقوق يانړيوال بشريال

نړيوالو حقوقو مهمه برخه ده، چې په جگړه کې د متخاصمو يا جگړه مارو لورو حقوقي مکلفيتونه په ډاگه کوي. دغه حقوق په ټوله کې په دې بحث کوي چې په جگړو کې او وسلوالو نښتو کې د جگړه ايزو اصولو کارول محدود دي. او همدارنگه د جگړې پر مهال د بي طرفه خلکو ژوند ته بايد جدي پاملرنه وشي. خو مخکې له دې چې خپل اصلي بحث ته

دوام ورکړو، بنه به وي چې د نړيوالو حقوقو له نظره د جگړې پر مفهوم يوه لنډه کتنه وکړو.

دويم مبحث - د جگړې مفهوم د نړيوالو حقوقو له نظره.

په نړيوالو حقوقو کې جگړه له زور او ځواک څخه د کار اخيستلو يا اخيستو وسيله ده، چې يو تعريف يې داسې دي: جگړه د ملي سياست د وسيلې په توگه د هغه هري او مسلمانان اقداماتو يا تدابيرو مجموعي ته ويل کېږي چې د دوه يا څو هېوادونو يا دولتونو تر منځ د ځانگړي وضعيت په رامنځته کيدو تمامېږي.

پدغه وخت کې له ښکېلو هېوادونو هر يو يې په دې هڅه کې وي چې خپلې سياسي غوښتنې

پر مقابل لوري ومني

له پورتنې تعريف څخه نتيجه اخلو چې د جگړې د حقوقو مفهوم څلور اساسي عناصر لري.

- ۱- تشکيلاتي عنصر يا هېوادونه. ۲- مادي عن صرياد ځواک کارول. ۳- معنوي عنصري د جگړې اراده. ۴- موخه چې ملي گټې او مصلحت په کې نغښتي وي.

لومړۍ مطلب - تشکيلاتي يا اورگانیک عنصر:

د جگړې تشکيلات بيا اورگانیک عنصر دولتونه دي چې جگړې د مفهوم يو اساسي رکن جوړوي. جگړه هېوادونو د وسلوالو ځواکونو تر منځ پېښېږي، نو له همدې امله چې جنگ له دولتونو سره چې هماغه اورگانیک عنصر دي مستقيمه اړيکه لري.

ژان ژاک روسو په ۱۷۶۲م کال کې چې خپل کتاب کېدې مسلې ته اشاره کړې چې جگړه دانسان اړیکې هلهان سان سرهنه، بلکې دولتونو ترمنځ اړي که ده چې دیوه انسان یا وگړي په توگه نه ، بلکې د مدافعینو په توگه له یو بل سره په دښمنۍ کې ښکیل شوي دي.^{7۱}

دویم مطلب – معنوي عنصر یا د جگړې اراده:

د جگړې دوهم عنصر د جگړې لپاره تابیا یا اراده ده، چې په نړیوالو حقوقو کې ورته معنوي عنصر وایې. پدې حالت کې متخاصم ځواکونه لکه د مادي عنصر په څیر په جگړه کې نه وي ښکیل شوي بلکې د جگړې لپاره چمتوالي نیسي.

---

^{7۱} ضیایي، بیکنلي، حقوق بین الملل عمومي

په ۱۹۷۰م کال کې د لاهي په کنفرانس کې د تړون لاسليکونکو هېوادونو اراده د جگړې يو مهم رکن وباله د شخړو اړوند د لاهي دريم هوکړه ليک پر بنسټ چې ۱۹۰۷مکالداوکتوبرپه ۱۸ نيټه لاسليک شو جگړه په قانوني ډول هغه وخت پيلېږي چې د جگړه مارو هېوادونو لخوا په دې اړه له مخکې يوه خبرتيا موجوده وي.

ياد تړون له مخې که غړي هېوادونه له مخکې اعلان يا خبرتيا پرته جگړه پيلوي له ژمني پر سر غړوني او په نړيوال جرم تورنيږي.

دا په نړيوالو حقوقو کې يوه قراردادي قاعده نه ده چې تر وسلوال برید مخکې دې بايد يوه خبرتيا موجوده وي بلکې منل شوي نړيوال عرف دي. په دې اساس د لاهي په کنفرانس کې هم دغه عرف ومنل شو البته که ددې عرف تاريخي شاليد ته گرځو نو په لرغوني روم، يونان او منځنيو پيړيو کې هم په جگړه کې له دې اصل څخه کار اخستل شوي دي.

دريم جز- مادي عنصر (نښته)

د جگړې له مادي عنصر څخه موخه عملاً د وسلوالي جگړې پيل دي. جگړه تل د متخاصمو او دښمنو قوتونو تر منځ د ځواک له استعمال سره مله وي. د وسلو او وسلوال ځواک له کارونې پرته جگړه معني نه لري بايد يادونه وکړو له دويمې نړيوالي جگړې وروسته چې د شوروي اتحاد او د امريکا متحده ايالتونو تر منځ کشمکشونه ته د (د سپرې جگړې) اصطلاح کارول کيده دا د جگړې اوسني علمي، حقوقي مفهوم نه شي افاده کولي دا يو جلا حالت و.

که څه هم په نړيوالو حقوقو کې دانه ده په ډاگه شوي چې کوم ډول وسلوالي نښتې ته جگړه ويل کيږي. خو په عمومي ډول ويلي شو هر هغه نښته چې د زور او وسلوال ځواک کارول په کې شامل وي جگړه بلل کيږي.

بايد يادونه وکړو چې جگړه په (اوربند) پاي ته نه رسيږي بلکې داد جگړې د درولو يو منع مهاله او اوږد مهاله پروسه ده.

يا په بل عبارت اوربند د جگړې يزو عملياتو درول دي. جگړه هغه وخت پاي ته رسيدې شي چې بنکيل غاړې د يوه يا څو هېوادونو او يا هم د نړيوال سازمانونو په منځگړيتوب په خپلو کې د جگړې د پاي رسولو معاهده يا تړون لاسليک کړي⁸

⁸g.secelle.international prosecution of human rights crimes

څلورم جز - جگړې موخه:

په نړيوالو حقوقو کې د جگړې هدف او موخه بايد معلومه وي يعنې جگړه کوونکي هېوادونه يوه ځانگړې موخه لري چې دلاسته راوړلو لپاره جگړې ته ادامه ورکوي يرغلگر هېوادونه تل ادعا کوي چې جگړه يې د خپلو ملي گټو لپاره پيل کړې ده. خو دا چې ملي گټې کومې دي يو جلا بحث ته اړتيا لري

د عيني حقوقو مکتب پلويان لکه (جورج سبل) د جگړې همدغه عنصر ته په کتو جگړه داسې تعريفوي. جگړه په نړيواله ټولنه کې د حکومتي سيستمونو د بدلون په هدف له مادي ځواک څخه د کار اخيستو په معني ده^{9۱}.

پدې اساس هغه جگړه چې د ملي گټو اساس و نه لري اود ملي سياست وسيله و نه گڼل شي، د جگړې په حقوقو کې خپل مفهوم له لاسه ورکوي. په هر حال زموږ اصلي بحث په جگړه کې د بشردوستانه حقوقو يا د جگړې د حقوقو په اړه دي. نړيوال بشردوستانه حقوق پر دوه عمده مفاهيمو راڅرخي.

۱- د دې حقوقو پر بنسټ د دولتونو لخوا په وسلوالو جگړو کې د هر ډول وسلو کارول غير محدود نه دي بلکې په جگړه کې بنکيل دولتونه يوازي له هغه وسلو کار اخيستلي شي چې انساني مرگ ژوبله او ناوړين رامنځته نه کړي.

۲- دغه حقوق په جگړه کې د ملکي خلکو، اسيرانو، ټپيانو، او ناروغانو له حقوقو او انساني کرامت څخه ملاتړ کوي.

لومړي جز - انساني سلوکاونه تبع يضاصل:

ددې اصل له مخې له هر ډول جنسيتي، مذهبي، توکم يزاو ژبني توپير پرته ټول انسانان د انساني کرامت او قدر وړ دي پدې اساس په جگړه کې تبعيض منع دي.

دویم جز- دپوځي اقدام اصل:

ددې اصل پر بنسټ پوځي عملیات او اقدامات باید له نظامي پلوه د توجو یې وړوي.

دریم جز- محدودیت اصل

هغه وسلې او کړنې چې په جگړه کې د ډیرې مرگ ژوبلې، درد او رنځ سبب کېږي کارول یې منع دي دا په جگړه کې ډیر

مهم اصل دی یعنې جگړه مار لوري د وسلو د کارونې په برخه کې خلاص لاس نه لري.

څلورم جز- تفکیک اصل:

ددې اصل پر بنسټ پوځي او غیري پوځي هدف باید له یو بله جلا وي.

پنځم جز- د تناسب اصل:

د تناسب د اصل له مخې د پوځي برید او هغې موخې تر منځ چې برید لاندې نیول کېږي تناسب باید موجود وي. مثلاً که یوه وسله واله ډله یوه ښار ته داخلېږي د خپل مخالف د تسلیمولو لپاره باید ټول ښار ویجاړ نه کړي.

شپږم جز- د ښه نیت اصل:

د جگړې ښکیلي خواوي باید په جگړه کې د غچ اخیستنې په موخه داسې کارونه وکړي چې عامه زیان رامنځته نه کړي. لکه د دویمې نړیوالې جگړې وروسته کله چې په نورمبورگ کې د هتلمر د نازي چارواکو محکمه پیل شوه همدا سبب یوه قضیه رامنځته شوه دا قضیه د دوه قوماندانانو لخوا د دوو ځنگلونو سوځول وو.

یو لوري چې د پوځي اړتیا یا د دښمن د موجودیت له امله ځنگله ته اور اچولي و، برائت یې واخیست او بل چې په داسې حال کې چې دښمن له ځنگله څخه د شاتګ په حال کې وو، او ځنگله ته یې اور ورته کړي و، مجرم وپېژندل شو په دې اساس په جگړه ییزو تکتیکونو کې ښکیلو خواوو د نیت څرنگوالي مهم اصل دي.

هغه ډلې او ځایونه چې د جگړې د حقونوله ملاتړ څخه برخمن دي

۱- غیري پوځي وکړي، هغه څوک چې د جگړې په هیڅ لوري کې نه راځي.

۲- ټپي اناناروغان

۳- جنگي اسیران

- ۴-م-خیریه بنسټونه(سور صلیب او سره میاشت)
۵-مقدس ځایونه، فرهنگي ځایونه.

څارونکي بنسټونه.

۱- دولتونه

- ۲- سره صلیب نړیوال کمیټه اوسرهم یاشت
۳- سره صل یباوسریم یاشتي ټولني
۴- نادولت یبشرپال سازمانونه
۵- ملگرو ملتونو امنیت شورا
۶- نړیواله جنایي محکمه.

دریم فصل

جگړیزه اصول د اسلامي شریعت نړیوالو دوستانه نظر

لومړۍ مبحث- د اسلام له نظره

اسلام په جگړه کې د جنګي اسیرانو او غیري محاربو د حقوقو خونديتوب ته ځانګړې پاملرنه کړې ده. الله ج په خپل کتاب قرآنکریم کې پیغمبرانو او خپلو بنده ګانو ته د دې حقوقو درعایت په اړه ښکاره سپارښتني کړي دي.

دلته د جگړې د حقوقو په ځانګړي توګه له جنګي اسیرانو سره د چال چلند په اړه د قرآنکریم او نبوي حدیثو کې ځینې لارښوونې په دې توګه رانقلوو.

د انفال سوره ۶۷ آیت (ما كان لِنَبِيِّ أَنْ تَكُونَ لَهُ اسْرِي حَتَّى تَتَخَنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)¹⁰

ژباړه: (هيڅ پيغمبر حق نه لري چې د دښمن بنديان ونيسي ترڅو چې پر هغوييې بشپړ تسلط نه وي ټينگ کړي تاسو د دنيا بايداره گټه غواړي خو الله ج تاسو ته آخرت غواړي او الله ج قادر او حاکم ذات دي.

که د الله ج پخوانی فرمان نه وي له خبرتيا پرته هيڅ امت ته مجازات نه ورکول کېږي له دي امله چې اسيران مونيولي وو تاسو ته به شديده جزا درکړل شوي وه.

په پورتنی آیت کې چې مخاطب يې پيغمبر او جنگي بنديان دي له جنگي اسيرانو سره نیک سلوک سپارښتنه شوې.

د دهر (انسان) سورت په ۸ آیت کې هم له جنگي اسيرانو سره نیک چلند ته اشاره شوې ده.

(وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَيَّ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا)¹¹

ژباړه: د الله ج نیک بنده گان خپل خواړه مسکینانو، يتيمانو او اسيرانو ته د الله ج د رضا لپاره ورکوي. نوله اسيرانو بڼه سلوک کول او د امکان تر بريده د هغوي د ژوند د اړتياوو پوره کول اسلامي آمردي.

همدارنگه د پيغمبر (ص) د يو حديث ژباړه ده: (د بنديانو په اړه زما سپارښتنه داده چې له هغوسره نیک چلند وکړي)

په يوبل حديث کې راځي: (ثلاثه في ظل العرش.....رجلاً اطعم المساكين والاسري.)

ژباړه: درې تنه به د قيامت په ورځ د الهي عرش تر سيوري لاندې وي، له دويمو هغه څوک دي چې بي وزلو او اسيرانو ته يې ډوډۍ ورکړي وي.

¹⁰ سوره انفال، آیت، ۶۷،

سوره دهر، آیت، ۸،

ژينو، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نېټې په لوظنامو باندي ورزيات شوي ترنونه، مخ، ۳۴

لومړی مطلب: د اسلامي په مقدس دين کي د جنگ (جهاد) پيژندنه او اهداف

د اسلام په مبارک دين کي د اهدافو د څيړلو لپاره ضروري وه چي د جهاد فی سبيل الله د سپيڅلې اصطلاح د مفهوم او مانا او انواعو په اړوند معلومات لاسته راوړو او له هغي وروسته به په اسلام کي د جنگ اهداف روښان کړو.

لومړی جزا - د جهاد فی سبيل الله مفهوم او مانا

جهاد يو عربي کلیمه ده چي د کونښن کولو، د خپلي وسي په اندازه هڅه کول، د حق دين په لار کي کونښن کول، او د اهل تصوف په نظر دنفس او نفسي خواهشاتو په مقابل کي مبارزه د جهاد فی سبيل الله مانا او مفهوم افاده کوي، همدارنگه د نفس د تزکې لپاره د کونښن کولو په مانا هم راغلي ده. لکه څرنگه مو چي وويل جهاد يوه عربي کلیمه ده چي مانايې د يو هدف او کار لپاره ډير زيات کونښن کول دي چي په مانا کي يې د وحشت، رعب، قهر، ويره، دهشت، شر، بدی، کر او او د مصيبت کوم اثر نه معلومېږي ددې لپاره چي د جهاد مانا په په کونښن سره د اوریدونکي اطمینان نه شي حاصلولی. نو يوازی داد جهاد نوم کافي ونه گڼل شو. او د (فی سبيل الله) وروستاږي هم ورزيات کړه تر څو مخاطب ښه مطمئن شي چي دغه کونښن د الله ج په لاره کي او د الله ج لپاره دي نو ځکه بايد اوریدونکي مطمئن شي او د خپل ځان په اړوند کوم تشویش ونه کړي، مگر دا چي څوک د فی سبيل الله جهاد په مقابل کي راوډرېږي او مقابله يې کوي، نو دا جهاد د هم د همدغسي کسانو په ضد دي خو د يادولو وړده چي د غسي کسانو په مقابل کي به هم جهاد د الهي قواعدو په چوکاټ کي صورت مومي. چي هغه په کامل ډول جنگي اخلاق، د جنگياليو حقوق او وجايب، د ملکيانو حقوق او وجايب، د جنگي بنديانو سره سلوک او نو اړوند موضوعات تر خپل پوښن لاندې نيسي. او مجاهدته دا اجازه نه ورکوي چي د جهاد په نوم د خپلي خوښې کړنې سرته ورسوي. الله تعالی په قران کریم کي فرمایلی دي، «وجاهدوا فی الله حق جهاد هوا جتبا کم وما جعل علیکم فی الدين من حرج

«

ژباړه: او زيار کوي په لاره د جهاد، طاعت او رضا د الله تعالی کي په حق د جهاد د هغه سره چي ورته وړ او لایق دي دغه الله غوره کړي يې تاسي او نه يې دي گڼولي په تاسي په دين کي هيڅ حرج، مشقت او اشکال.

همدا رنگه د الفقه الاسلامي وادلته كتاب ليکونکي د جهاد د کليمي ماناکي ليکلي (بذل الجهد وهو الوسع والطاقة ماخوذ من الجهد بالضم او المبالغة في المعل ما خو ذمن الجهد بالفتح) و اصطلاحاً عند الحنفية (هو الدعاء الى الدين الحق و قتال من لم يقبله بالمال والنفس كما قال الله تعالى .

انفروا خفاً وثقلاً وجاهدوا باموالكم وانفسكم في سبيل الله ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون .. ژباړه : ځی تاسو جهاد ته حال دا چي سپک اوسى او يادراڼه ، او جهاد کوي تاسوپه مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله ج کې ، دغه تگ غزا ته خير او بهتر دي تاسي ته ، که يې چې پوهيږي .

ددې عباراتو مفهوم داسي دې چي جهاد د جيم توري په ضمه د جهاد څخه اخيستل شوي دي چي د وسعي او طاقت په اندازه کوبښن کولو ته وايي. همدارنگه په فتحه د جيم هم کيدای شي چي پدي صورت کې بيا په عمل کې دمبالغې په مانا دي په اصطلاح کې د خنافو په اند د حق دين په طرف بلنده او هغه چاسره په مال او ځان جنگ کول دي کوم چي دا بلند نه مني ، لکه څرنگه چې الله تعالى پخپل کتاب کې د النوبه سورت په ۴۱ مبارک ايت کي فرمايلي دي ژباړه ووحى تاسي جهاد ته حال دا چي سپک اوسي او که درانه ، او جهاد کوي ، تاسي په مالونو خپلو او ځانونو خپلو په لاره د الله کې ، ددين د ترقي لپاره دغه تلل غزا ته ته خير او بهتر دي تاسي ته که چيرته تاسي پوهيږي ، په خپله گټه او فايده.¹²

د شافعي علماو په نزد جهاد (هو قتال الكفار لنصر الاسلام) ته وايي يعنې شوافع وائي چې جهاد د کفارو سره د جنگ کولو څخه عبارت دي د اسلام دمبارک دين دنصرتاو کومک لپاره همدارنگه د پورته يادشوي کتاب مؤلف زحيلي صاحب د تعريف په اړوند ليکلي دي (ونسب التعريف الجهاد د شرعاً انه بذل الوسع و والطاقة في قتال الكفار و مرافعتهم بالنفس و المال و اللسان) ژباړه : نو مورې عالم وائي چي د جهاد لپاره مناسب تعريف د شرعي لحاظ دا دي چي جهاد دوسع او طاقت خرچ کول او مصرفول دي د کفارو سره په جگړه ، او د هغوي د حملي دفع کول دي په خپل ځان ، مال ، او ژبى سره له دې لنډ بحث وروسته غواړو د جهاد په ډولونو لږ تم شو .

¹². شيخ الهند مولانا محمود د حسن ، علامه شبير احمد عثمانى ، کابلى تفسير عربى چاپ

دویم جزا - په اسلام کې د جگړې (جهاد) موخې او اهداف

خرنگه چې په نړۍ کې دانسان هیڅ تحرک او خوځښت پرته له موخو څخه نه وي او حتماد یو هدف لپاره هلي ځلي کوي نو جنگ چې په انساني اعمالو او تحرکاتو کې یو په فطري او طبیعي ډول شنیع او بد عمل دي، حتما باید یو داسې هدف لپاره وشي چې همدو مره ارزښت ولري. په نړیوالو سطحه دجنگ اهداف اکثرا دیناوي ژوندانه لپاره وي که هغه په نوي او معاصروحت کې د جنگ اهداف دي او که په پخواني د اسلام څخه وړاندي ، دجهالت د وخت جنگونو دي د اکثر اهداف د خپل زور اوغرور او تفاخر په تداره کې وړاندي کول او همدا رنگه د نورو مالو نه، شتمنې ، ځمکي نیول او د انسانانو څخه بیلا بیلې گټې اخیستل دي، چې د هغوي د وجود دانرژۍ د مصرفولو څخه نیولي بیا تر جنسي او شهواني غوښتنو تر اشباع پوري رسیږي مگر د اسلام مقدس دین چې نه یواځې د اخروي سعادت ضامن دي بلکې په نړیواله سطحه هم د انساني او بشري ارزښتونو دساتنې او د بشریت د سوکالی-تضمین کوي، په هیڅ ډول اجازه نه ورکوي ، چې د داسې ټیټو او دنې اهدافو لپاره دي د انسان وینه توي شي انړۍ دې د جنگ یا جهاد فی سبیل الله هدف ډیر اوچت او عالی دي کوم چې په عام ډول د ټول بشریت او په خاص ډول دمسلمان لپاره د یو باعزته ، مطمئن او له ډاډه ډک ژوند انه تضمین کوي نو دهمدي خبرو په نظرکي نیولو سره د هغه اهدافو توضیح کولو ته راځو کوم چې د اسلام مبارک دي، دجنگ یا جهاد فی سبیل الله څخه د لاسته راوړلو کوښښ کوي ، د اسلامي نړۍ علماوو. فقهاوو. مجتهدینو د جهاد اهداف په عمده ډول اته لوی اهداف شمیرلي دي چې هغه عبارت دي له دفتني ختمول، د اسلام غلبه ، د کفارو څخه د جزایې اخیستل ، دضعیفو او کمزوري مسلمانانو حمایت کول. دمقتولینو انتقام اخیستل، معاهدي د ماتولو جزا ورکول ، مشروع دفاع کول .

دویم مطلب - د جگړې حقوق د جینوا د کنوانسیون له مخې

جگړه ایزې لارې چارې او وسایل

۳۵: ماده- بنسټیز قاعدې

۱- په هیڅ ډول وسله واله جگړه کې دښکېلو لوریو حق د جگړې د لارو چارو او وسایلو د ټاکنې په هکله نامحدود نه دي.

۲- د هغو توغوونکو وسلو کارول منع دي چې زیات ټپونه او بې شمیره رنځونه رامنځته کوي.

۳-د جگړې د هغه لارو چارو او وسایلو کارول منع دي چې موخه او تمه یې طبیعي چاپیریال ته اوږد مهاله او پراخه زیان رسونه وي.

۳۶- ماده ۱۵-د جگړې ژمن لوري د جگړې د نویو لارو چارو او وسایلو د څیړنې، پراختیا، او د وسلو د لاس ته راوړنې لپاره باید دا جوته کړې چې دهغوي کارونه د دغه تړون یا نورو نړیوالو منل شوو قوانینو پر بنسټ په ځینو یا ټولو حالاتو کې د ژمنو لوریو لخوا ممنوع ده.

۳۷ ماده ۵-د هغه له لارې د سیال وژل، ټپي کول یا نیول منع دي. د دښمن پام گرځونه د خیانت د داسې عملونو سرته رسولو ته چې د وسه والو نښتو د منل شوو نړیوالو قوانینو سره سم یې سرته رسول خپل حق یا دنده بولي، غدر گنل کیږي لاندې عملونه د غدر بیلگې دي:

الف-د متارکې یا غاړې ایښودونې په بهانه د خبرو اترو لپاره د بیرغ پورته کول. ب-د ټپي کیدو یا ناروغۍ له امله د کمزورتیا او ضعف څرگندول.

ج-ځان ملکي یا غیر جگړه مار ښودل.

د-د نښو، نښانونو یا د ملگرو ملتونو یا د بې پلوه او په نښته کې د نه گډون کوونکي هیواد د یونیفورم په واسطه د حمایت شوي کس په دریځ کې د ځان څرگندول.

۲-جگړیز چل او ول جواز لري. چل او ول د دښمن د تېرايستلو لپاره تره سره کیږي او هغه دې ته رابولي چې بې پامه او بې پروا شي. په دې توگه د وسله والو نښتو د نړیوالو قوانینو له پلي کیدونکو قاعدو څخه سر نه غروي او له دې امله چې د دغه قانون سره سم حمایت ته درناوي لپاره د دښمن باور نه را پیداکوي نو غدر نه شمیرل کیږي. ځان پټول، مورچل نیول، تقلبي عملیات او ناسم معلومات دچل او ول بېلگې دي.

¹³ ژینوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نیتي په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۴.

ژینوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نیتي په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۶.

پېژندل شوي نښانونه 4

۱۳۸- ماده ۵- د سره صليب، سرې مياشتې، سره زمري او لمر يا نورو هغو نښو او نښانونو ناوړه کارونو منع ده چې د لوظنامو او د دغه تړون لخوا په رسميت پېژندل شوي دي. همدارنگه د متارکې او فرهنگي شتمنيود حمايوي نښانونو په گډون د نورو نړيوالو پېژندل شوو حمايوي نښو، نښانونو او اشارو ناوړه کارونه منع ده.

۲. د ملگرو ملتونو د ځانگړو نښانونو کارونه پرته له اجازې منع ده.

ملي نښانونه ۲

۱۳۹ ماده ۱- په وسله والو نښتو کې د بې پلوه او يا په جگړه کې د نا بنکليو هيوادونو د پوځي نښانونو، دفتري نښانونو يا يونيفورم کارونه منع ده.

۲. د بريد پرمهال د ځان ساتنې، زړه سوي، حمايت او يا د پوځي عملياتو د مخنيوي لپاره د دښمنو ډلو اړوند بېرغونو، پوځي نښانونو، دفتري نښانونو يا يونيفورم کارونه منع ده.

۳. د دغې مادې او د ۳۷ مادې د لومړي پراگراف د [د] ۳ جز هيڅ مواد بايد د نړيوالو پېژندل شوو موجودو قاعدو، په جاسوسۍ پورې اړوند يا په سمندري وسله والو نښتو کې د بېرغونو د کارونې په نړيوال قانون باندې اغيزه ونه کړي.

پوپناکول ۴

۱۴۰ ماده ۵ = د ساکنو د پوپنا کولو حکم په دې توگه چې هيڅوک بايد ژوندي پاتې نشي او يا هغو سره په دښمن لوري کې ويره اچونه او يا دغې موخې ته رسيدو لپاره په جگړه لاس پورې کول منع دي.

د جگړې د ليکې څخه د وتلي دښمن ساتنه

۱۴۱ ماده ۵- پر هغه کس باندې بايد بريد تر سره نه شي چې د جگړې د ليکې څخه وتلې پېژندل کيږي او يا پداسې شرايطو کې وي چې د جگړې د ليکې څخه وتلې وپېژندل شي.

¹⁴ ۱۱ ژينوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نيتي په لوظنامو باندې ورزيات شوي تړنونه، مخ، ۳۵

۲ ژينوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نيتي په لوظنامو باندې ورزيات شوي تړنونه، مخ، ۳۶

۳ ژينوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نيتي په لوظنامو باندې ورزيات شوي تړنونه، مخ، ۳۵، د ۳۷ مادې د جز: د نښو، نښانونو يا د ملگرو ملتونو يا د بې پلوه او په نښته کې د نه گډون کوونکي هيواد د يونيفورم په واسطه د حمايت شوې کس په دريځ کې د ځان څرگندول.

۴ ژينوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نيتي په لوظنامو باندې ورزيات شوي تړنونه، مخ، ۳۶

۲. یوسړي هغه مهال تسلیم گڼل کیږي چې:

الف- د دښمن لوري په ولکه کې وي.

ب- په ښکاره توگه خپله تسلیمي څرگند کړي.

ج- بېحاله وي او یا د ټپونو او یا ناروغۍ له امله کمزوري شوي وي او د خپلې دفاع وس ونه لري.

په دې شرط چې په دغو ټولو حالاتو کې ځان له جگړې څخه لرې وساتي او د تېښتې هڅه ونه کړي.

۳. هغه کسان چې د جگړې د اسیرانو په توگه له حمایت څخه برخمن دي او د جگړې د غیبري عادي شرایطو په پایله کې د مخالفو ځواکونو په لاس کې لویږي او د دویمې لوظنامې د دریم څپرکي د لومړۍ برخې^{۱۵} احکام د هغوي د لیردونې مخنیوي کوي باید خوشي شي او هغه گامونه دې پورته کړي چې د هغوي خونديتوب ډاډمن کړي.

د الوتکې سپرلی

۴۲ ماده- ۱- هغه کسان باید د راکوزیدو پرمهال تر برید لاندې رانشي چې په بیړني حالت کې د پاراشوت له لارې ځمکې ته راکوزیږي.

۲. هغه کس ته چې په بیړني حالت کې له الوتکې څخه د مخالف لوري تر ولکې لاندې سیمه کې راکښته کیږي پرته له دې چې په کوم بل له دښمنۍ څخه ډک کار لاس پوري کړي باید وخت ورکړشي چې تر برید د مخه خپل ځان تسلیم کړي.

۳. د هوایي دیسانت غړي د دغې مادې تر حمایت لاندې راځي.

دویمه برخه- د جگړه مار او د جگړې د اسیر دریځ

وسله وال ځواکونه

۴۳ ماده- ۱- په جگړه کې د ښکلیو لوریو وسله وال ځواک له ټولو منظمو وسله والو ځواکونو، ډلو او یوکی و څخه جوړیږي چې د هغو بولندویانو تر امر لاندې وي چې د خپلو ترلاس لاندې ځواکونو د کړنو لپاره د بل لوري په وړاندې مسوولیت ولري آن که یو داسې حکومت او مقام د

¹⁵ ژینوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نیتي په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، دویمې لوظنامې د دریم څپرکي د لومړۍ برخه چې د

ټپیانو، ناروغان، په هکله

¹⁶ ژینوا، د ۱۹۴۹ اگست د ۱۲ نیتي په لوظنامو باندې ورزیات شوي تړنونه، مخ، ۳۷

دغې ډلې استازیتوب وکړي چې مقابل لوري په رسمیت نه وي پیژندلي دا ډول وسله وال ځواکونه باید د داخلي ضوابطو تابع وي او د وسله والو نښتو اړوند نړیوال قانون د اصولو سره سم عمل وکړي.

۲. د دریمې لوظنامې په ۳۳ ماده کې نومول شوو روغتیایي او مذهبي کارکوونکو څخه پرته په جگړه کې د بنکلیو ډلې د وسله والو ځواکونو غړي ټول جگړه ماران گڼل کیږي په دې مانا چې هغوي حق لري په جگړه کې نیغ په نیغه گډون وکړي.

۳. په هغه صورت کې چې په جگړه کې بنکيله یوه خوا په خپل وسله وال ځواک کې نیمه پوځي یا د قانون پلي کوونکي ورگډ کړي د جگړې بلې بنکيلې خواته باید خبر ورکړي.

جگړه ماران او د جگړې اسیران

۴۴ ماده-۱. په ۴۳ ماده کې په گوته شوې جگړه مار چې د مخالف لوري د ځواک په لاس کې کیوزي باید د جگړې اسیر وگڼل شي.

۲. پداسې حال کې چې ټول جگړه ماران دنده لري ترڅو د وسله والو نښتو اړوند قانون د قاعدو سره سم چلند وکړي لدې قاعدو څخه سر غړونه باید یو جگړه مار د جگړه مار له حق څخه بې برخې نکړي او که د دښمن لوري په لاس کې لویږي د ۳ او ۴ پراگرافونو د حالاتو پرته باید د جگړې د اسیر په توگه د خپل حق څخه بې برخې نشي.

۳. د جگړې له اغېزو څخه د ملکي وگړو د حمایت د پراختیا لپاره په جگړه کې بنکيلې خواوې باید د برید په بهیر او یا پوځي برید ته د چمتو والي پرمهال ځانونه له ملکيانو څخه توپیر کړي. د دغه ټکي په پام کې نیولو سره که یو وسله وال جگړه مار د جگړې د جگړه ایزې ځانگړتیا له امله ونه شي کولای د اسیر په توگه د خپل دریځ ساتنه وکړي په دې شرط چې په دغه لاندې حالتونو کې به خپله وسله په بنکاره له ځانه سره لیرېدوي.

(الف) د پوځي نښتو پرمهال.

(ب) هغه وخت چې په یوه پیل شوي پوځي برید کې اخلي مخالف لوري ته باید د لیدو وړ وي.

۴. هغه جگړه مار چې د دښمن په لاس کیوزي او دویم پراگراف د دویمې جملې غوښتنې پوره نه کړای شي خپل حق د جگړې د اسیر په توگه له لاسه ورکوي خوسره لدې هم د دریمې لوظنامې او له دغه تړون سره سمون کې د هغوي څخه باید د جگړې د اسیرانو په څیر حمایت وشي دا

حمایت هغه حمایت ته ورته دي چې په دریمه لوظنامه د جگړې د اسیرانو لپاره په پام کې نیول شوي دي او په هغه کې به کس په راتلونکې کې محکمې ته حاضر او د ترسره کړي جرم لپاره به سزا ورکول کیږي.

۵. هر جگړه مار چې د مخالفې ډلې د ځواکونو په لاس کې لویږي او هغه په برید کې گډون نه وي کړي او د پوځي يرغل په چمتووالي کې یې برخه نه وي اخیستی د مخکینو کړنو په پام کې نیولو سره باید د جگړې د اسیر حق له لاسه ورنه کړي.

۶. دغه د هغه کس حق ته زیان نه رسوي چې د دریمې لوظنامې د څلورمې مادې له مخې د جگړې د اسیر په توگه پیژندل کیږي.

۷. د دغې مادې موخه دا نه ده چې د یونیفورم اغوستلو په هکله د دولتونو لخوا عمومي منل شوې لارې چارې د هغو جگړه مارانو لخوا بدلون ومومي چې په جگړه کې د بنکیلو لوریو په منظمو او ورته وسله والو یوکیو کې گومارل کیږي.

۸. د لومړۍ او دویمې لوظنامې په ۱۳ ماده کې د نومول شویو وگړو د کته گوریو برسیره په نښته کې د بنکیلو لوریو د وسله وال پوځ ټول غړي چې د دغه تړون د ۴۳ مادې پر بنسټ ټیپي یا ناروغ وي د لوظنامو له مخې د حمایت د حق خاوندان دي پداسې حال کې چې په سمندر او نورو اوبو کې د ډوبې شوې کښتۍ سپرلی. د دریمې لوظنامې سره سم د حمایت حق لري.

جگړو کې د گډون کوونکو کسانو حمایت

۱. هغه کس چې په جگړه کې ونډه اخلي او د مخالف لوري په لاس کې لویږي او د جگړې د اسیر د دریخ غوښتنه کوي او یا څرگندیږي چې د دغه دریخ حق لري او یا د ده اړوند لوري د ده په استازیتوب نیوونکي لوري یا حمایوي ځواک ته د هغه د دغې په ادعا په هکله یادښت استوي باید د جگړې د اسیر په توگه ومنل شي او د دریمې لوظنامې تر حمایت لاندې دې راشي او که داسې شک پیداشي چې چې گوندې دغه سړي د جگړې د اسیر د ریخ وړتیا لري یا نه، هغه باید د پخوا په خیر له خپل دریخ څخه گټه واخلي او تر هغه پوري چې د یوې واکمنې محکمې لخوا یې دریخ روښانه کیږي د دریمې لوظنامې او دغه تړون تر حمایت لاندې راځي.

۲. هغه کس چې د مخالف لوري په لاس کې لویږي او د جگړه ییز جرم لپاره د جگړې اسیر نه وي پیژندل شوي او د هغه لوري له خوا تر محاکمې لاندې نیول کیږي هغه حق لري چې د

قضایي محکمي په وړاندي د خپل ځان لپاره د جگړې د اسیر دریز ددعوي وگړي چې د هغه په هکله غور او څیړنه وشي. د دغې جرم غور او څیړنه که شوني وي باید د محاکمي څخه دمخه تر سره شي. پرته د دولتي خونديتوب څخه چې محاکمه د ترلو دروازو تر شا تر سره کیږي د حمایوي ځواک استازو ته د حق ورکړل شي چې د محاکمي په بهیر کې شتون ولري. یې دغو شرایطو کې بندي کوونکي ځواک باید حمایوي ځواک ته معلومات ورکړي.

۳. هغه کس چې په جگړه کې گډون کړي وي او د جگړې د اسیرد دریز وړ ونه گڼل شي او یا د څلورمې لوظنامې له مخې د وړ چال چلند څخه برخه مند نه شي. د دغې تړون د ۷۵ مادې سره سم په تړو حالاتو کې د حمایت حق لري داسیو کس به نیو شویو سیمو کې پرته له دې چې د جاسوس په توگه نیول شوي وي د څلورمې لوظنامې د ۵ مادې برسیره ددغې لوظنامې سره سم د مکاتبي د حق څخه برخه مند کیږي

دویم مطلب- تر ځانگړي حمایت لاندې سیمي او زونونه

بې دفاع سیمي

۵۹- ماده- ۱. په جگړه کې د جگړې د بنکیلو لوریو له خوا په بې دفاع سیمو باندې برید په هره وسیله چې وي منع دي.

۲. په جگړه کې د بنکیل یوه لوري واکمن چارواکي بنایي زون ته نږدیا هغه دننه د استوگني یوه سیمه چې وسلوال ځواکونه په کیو د بل سره مخامخ وي او د مخالف لوري د نیولو او اشغال په وړاندي پرانیستي وي. د بې دفاع سیمي په توگه اعلان کړي. داسې سیمي باید د لاندې شرایطو درلودونکي وي.

(الف) ټول سرتیري او جگړه ماران او همداراز گړخنده وسلې او گړخنده فوځي تجهیزات باید د هغه ځایه ایستل شوي وي (ب) د ځای په ځای شوي فوځي تاسیساتو او لوازمو څخه باید د جگړې لپاره گټه وانه خيستل شي.

(ج) د چارواکو او خلکو له خوا باید جگړه ییز عمل سره ته ونه رسیږي.

(د) د فوځي عملیاتو په ملاتړ دې هیڅ راز فعالیتونه نه تر سره کیږي.

۳. د لوظنامو او يا د دغه تړون ترځانگړي حمايت لاندې كسانو شتون او د نظم او قانون د ساتني لپاره د پوليسو د ځواكونو شتون په دغه سيمه كې د دويم پرگراف د شرايطو سره په مغايرت كې نه دي .

ځانگړي حمايت لاندې كسانو شتون او د نظم او قانون د ساتني لپاره د پوليسو د ځواكونو شتون په دغه سيمه كې د دويم پرگراف د شرايطو سره په مغايرت كې نه دي .

۴. د دويم پرگراف د اعلان چي مخالف لوري ته وينا ده او بايد د شونتيا تر بريده په هغه كې د بي دفاع سيمي محدوديت په دقيقه توگه تعريف او تشریح شوي وي . په جگړه كې بنكييل مخالف لوري د اعلان د ترلاسه كولو څخه ډاډ وركوي او پرته له دي چي د دويم پرگراف شرايط ترسره شوي وي دغه سيمي د دبي دفاع سيمو په توگه ومنې .

په دغه حالت كې دي ژرتر ژره د بي دفاع سيمي د اعلانونكي لوري ته خبر وركوي . سره له دي چي د دويم پرگراف شرايط تر لاسه شوي نه وي هغه سيمه دي دهغه د حمايت څخه برخمنه شي چي د دغه تړون د نورو احكامو او د وسلوالو نښتو كې د پلي كيدونكي نړيوال قانون د اصولو څخه برخمن شي .

۵. د جگړي بنكييل لوري كولاي شي د بي دفاع سيمو په جوړولو سره سلا شي . آن كه دغو سيمو د دويم پرگراف شرايط هم پوره نه كړي . تړون بايد د شونتيا تر بريده په دقيقه توگه د بي دفاع سيمي محدوديت تعريف او تشریح كړي . او د اړتيا په صورت كې دي د څارني لاري چاري و كاروي .

۶. هغه لوري چي د دغه تړون د شرايطو سره سم يې د سيمي اداره په لاس كې ده . د هغي شا او خوا دي د شونتيا تر بريده د داسي نښو په واسطه نښه كړي چي د بل لوري سره پري سلا شوي وي او په تيره بيا د هغو ځايونو او لويو لارو ترڅنگ دي ودرول شي چي د ليدلو وړ وي .

۷. يوه بي دفاع سيمه خپل دريز د بي دفاع سيمي په توگه هغه وخت له لاسه وركوي چي د دويم پرگراف د شرايطو او يا د تړون د پنځم پرگراف د موادو په پوره كولو كې پاتي راشي . په داسي حالاتو كې دغه سيمه د هغه حمايت څخه برخمنه كيږي چي د دغه تړون د نورو احكامو او په وسلوالو نښتو كې د نړيوال قانون د پلي كيدو وړ نورو اصول ورته چمتو كړي دي .

غير فوځي زونونه

۶۰ ماده - ۱. په جگړه کې بنسټيز لوري نه شي کولای خپل فوځي عمليات هغه زونونو ته وغزوي چي هغه يې د غير فوځي زونونو ته توگه پيژندلې او منلې وي. د دغه تړون د شرايطو په خلاف دغه غزونه ممنوع ده.

۲. تړون ياد څرگند او کوټلي وي، د حمايوي ځواک او يا بي پلوه موسسي له خوا په نيغه، ژبنيزه يا ليکلي توگه ترسره شوي او د دواړو له لورو له خوا په يوه وخت اعلان شي.

دغه تړون بنيادي د شونتيا تر بريده د نافوځي شويو زونونو څلور خواوي او د اړتيا په صورت کې د څارني لاري چاري په کې بيان او څرگندي شوي وي.

۳. د دغه ډول د تړون موضوع بنيادي د داسي ځانگړتياو درلودونکي وي چي (الف) د هغه ځايه بايد ټول جگړه ماران او همدا راز گړخنده وسلي او گړخنده فوځي تجهيزات ايستل شوي وي.

(ب) په هغه کې بايد موجودو تل پاتي فوځي تاسساتو څخه د جگړي لپاره کار وانه خيستل شي (ج) په هغه کې بايد د چارواکو او استوگنو خلکو له خوا دشمانه چال او چلند سره ته ونه رسيږي (د) په هغه کې بايد د فوځي هڅو اړوند هر عمل درول شوي وي.

په جگړه کې بنسټيز لوري بايد د پورته پراگراف د (دال) د فقري د شرايطو په تعبير او د څلورم پراگراف پرته د هغه خلکو اړوند سلا وکړي چي غير فوځي شوو زونونو ته د ورننوتو اجازه لري. ۴. د لوظنامو او د دغه تړون ترځانگړي حمايت لاندې کسانو شتون او په زون کې د نظم او قانون د ټينگښت لپاره د پوليسو د ځواکونو ساتنه د دريم پراگراف د شرايطو سره توپير نه لري.

۵. هغه لوري چي دغه زون يې تر ولکې لاندې دي بايد د شونتيا تر بريده دغه سيمه په هغه نښو سره سمبال کړي چي سلا پري شوي وي او څرگند ډول يې د ليدو وړ سيمو په ځانگړي توگه د زون د سيمي چاپير او د لويو لارو تر څنگ ځاي پر ځاي کړي.

۶. که جگړي د نافوځي شوي زون گاونډ ته راوکښل شي په هغه صورت کې چي اړوند لوري پر ي سلا شوي وي هيڅ لوري دغه زون د فوځي عملياتو لپاره کارولاي نه شي او په يو اړخيز ډول تړون فسخه کولاي نه شي.

۷. که د جگړې کوم بنکيل لوري د دريم يا شپږم پراگراف د احکامو څخه سرغړونه وکړي مقابل لوري بايد په تړون کې د نافوځي شوو د دريز د مکلفيتونو څخه خلاص وگڼل شي. په داسې يو احتمال کې زون خپل دريز د لاسه ورکوي خو کولاي شي د دغه تړون د نورو احکامو او وسلوالو نښتو کې د نافذ نړيوال قانون د نورو اصولو څخه برخمن شي.

دريم مطلب : په نښته کې د بنکيل لوري په لاس کې خلکو سره چلند لمړي جزا- د پلي کيدو او د کسانو او شيانو حمايت

د پلي کيدو ډگر

۷۲ ماده - د دغې برخې حکمونه په څلورمه لوظنامه کې راغلي دي . به نښته کې د بنکيل لوري په لاس کې د ملکي وگړو او ملکي شيانو د بشر پالنې د حمايت په اړوند کښل شوي قراعد په ځانکړې توگه د هغه اړوند لمړي او دريمه برخه او همدارنگه د نړيوالو وسلوالو نښتو په بهير کې د بشري بنسټيزو حقونو د حمايت په اړوند د نړيوال قانون د پلي کيدو نځي قاعدي دي .

کډوال او تابعيت نه لرونکي کسان

۷۳ ماده - هغه کسان چې د جگړو د پيل څخه مخکې د منل شوو نړيوالو سندونو په درلودلو سره د بنکيل لوري او يا د ميلمه پال دولت تر ملي قوانينو لاندې او يا د استوگنې د دولت له خوا تابعيت نه لرونکي يا کډوال پيژندل شوي دي بايد په ټولو شرايطو کې د څلورمې لوظنامې د لمړي او دريمې برخې د حکمونو په بام کې نيولو سره د هر ډول امتياز او او توپير څخه پرته تر حمايت لاندې ونيول شي .

تيت او پرک شوي کورنيو د غړو بيا يو ځاي کول

۷۴ ماده - ژمن لوري او په جگړه کې بنکيلو خواوي بايد د هغې کورنيو د بيا يو ځاي کولو په کار هره شوني اسانتيا رامنځ ته کړي چې د وسلوالو نښتو به پايله کې بيل شوي دي . په تيره بيا د ژينو د لوظنامو او د دغه تړون له حکمونو او امنيتي مقرراتو سره سم دي د بنکيلو بشري موسسو کارونه وهڅوي .

دويمه جزا : د بنځو او ماشومانو په گټه گامونه

د بنځو حمايت

۱۷۶ ماده - ۱. د بنځو بايد ځانگړي درناوي وشي او د تيري او اجباري فحشا او د ناوړه عملونو د نورو ډولونو په وړاندي بايد تر ځانگړي حمايت لاندې راشي .

۲ د هغو اميدوارو او ماشوم لرونکو ميندو پيښو ته بايد د لمريتوب حق ورکړل شي چي د جگړې سره تړاو کي نيوليا بندي شوي وي

۳ په جگړه کي بنکيل لوري بايد د امکان تر بريده هڅه وکړي چي د اميدواره ميرمنو او شيدې ورکوونکي ميندو د وسلوالي جگړې اړوند د مرگ د سزا ورکولوو څخه منع وکړي دد اسي جرمونو اړوند د مرگ سزا بايد په دغه ميرمنو باندې پلي نه شي .

ماشومانو حمايت

۷۷ ماده - ۱. ماشومان بايد تر ځانگړي حمايت لاندې وي او د هر ډول ناوړو کړنو څخه وساتل شي .

۲ په جگړه کي بنکيل لوري بايد د هغوي د عمر او نورو حالتونو له پلوه هغوي ته د دوي له څرنگوالي سره سم څارنه چمتو کړي .

۲ په جگړه کي بنکيل لوري بايد د ټولو هغو لارو جارو څخه گټه وواخلي چي د پنځلس کلونو څخه د لږ عمر ماشومان په جگړه کي نيغه ونډه وانه خلي او په وسلوال فوځ کي د هغوي دگمارلو څخه ډوډه وشي .

هغو ماشومانو ته بايد په وسلوال فوځ کي د گډون او گمارلو د لمريتوب حق ورکړل شي چي د ۱۵ کلونو عمر يې بشپړ کړي وي او هغه چي ۱۸ کلني ته نه وي رسيدلي بايد هغو ته چي د عمر د زياتوالي د مخي تر نورو لمريتوب ورکړل شي .

۳ هغه ماشومان چي د ۲ پرگراف د احکامو سره سره په استثنايي حالتونو کي ۱۵ کلني ته نه وي رسيدلي او په جگړو کي گډون وکړي او د مخالف لوري له خوا ونيول شي ، له دي پرته چي د جگړې اسير وي او که نه د دغي مادي له احکامو سره سم دي له ځانگړي حمايت څخه برخمن شي

۴ د ۷۵ مادي د ۵ پرگراف د حالتونو پرته چي ماشومان په يوه وړه کورني کي استوگنه وکړي .
داډله ماشومان د نيول کيدو ، توقيف يا بندي کيدو په صورت کي بايد د لويانو د اوسيدون
ځاي څخه جلا وساتل شي .

۵ پر هغو ماشومانو چي د جرم په وخت کيبي د ۱۸ کلني عمر نه وي بشپړ کړي بايد د وسلوالي
جگړي اړوند جرم له امله د مرگ سزا پلي نه شي .

۷۸ ماده – د ماشومانو ليردونه

۱ د متبوع دولت څخه پرته ، په جگړه کي بنکيله کومه ډله نه شي کولاي د ماشومانو د
روغيتايي درملني د جبري عوملو پرته ، هغه هم په نيول شوي سيمو کي ، د خونديتوب د
غوښتني به صورت کي بهرني هيواد ته د ماشومانو ليردونه سرته ورسوي . د ماشومانو د
ميندو ، د پلرونو او يا قانوني وليانو د پيدا کيدو په صورت کي د هغوي ليکلي موافقه او
خوبه په دي اړه ضروري ده . د دغه کسانو د نه پيدا ايښت په صورت کي د هغ چا ليکلي موافقه
ضروري ده چي د قانون له مخي د ماشومانو د څارني مسؤليت ورپه غاړه دي . د هر ليردوني
بهير بايد د بنکيلو لورو په موافقت د حمايوي ځواک تر څارني لاندې ونيول شي ، لکه هغه
ډلي چي دا ليردونه سمبالوي ، هغه لوري چي دا ماشومان مني او هغه ډله چي دا ماشومان
ورپوري اړه لري . په جگړه کي هر بنکيل لوري هر حالت کي د هر شوني اقدام څخه به گټي
اخستيني سره د خطري سره د ماشومانو د مخامخ کيدو مخنيوي وکړي . ۲ ليردونه چي د دغي
پرگراف له مخي تر سره کيږي بايد د هغوي د مور او پلار له غوښتني سره سم د جلا والي په
بهير کي د شوني پرلپسي والي به پام کي نيولو سره د ديني او اخلاقي زده کړو به گډون د هر
ماشوم لپاره بنوونه او روزنه چمتو شي .

۳ د ماشومانو کورنيو او هيواد ته د بيرته ستنيدو د ټکي په پام کي نيول سره د دغي مادي له
حکم سره سم د ماشومانو ليردونه تر سره شوي ده . هغه لوري چي دغه ليردونه سمبال کړي ده
او د هغه هيواد چارواکي چي دغه ماشومان يي منلي دي بايد هر ماشوم ته د عکس سره يو
داسي کارت جوړ کړي چي د سره سلب نړيوالي کميټي د ورکو شوو خلکو د پل اخيستني
مرکزي څانگي ته به واستول شي ، په دي شرط چي ماشومان د خطري سره مخامخ نه کړي . هر
کارت بايد د شونتيا په صورت کي دغه لاندې معلومات ولري .

(الف) د ماشوم تخلص (کورني نوم)

(ب) د ماشوم نوم

(ج) د ماشوم جنس

(د) د ماشوم د زيږيدني نېټه (که د زيږيدو نېټه يې څرگنده نه وي ، د هغه تقريبي عمر)

(ه) د ماشوم د پلار بشپړ نوم

(و) د ماشوم د مور نوم او د واده دمخه د هغې نوم

(ز) د ماشوم نږدې خپلوان

(ح) د ماشوم ملیت

(ط) د ماشوم مورني ژبه او هره بله ژبه چې پري خبري کوي

(ي) د ماشوم د کورني پته

(ک) د ماشوم د پيزندنې شميره

(ل) د ماشوم روغتيايي څرنگوالي

(م) د ماشوم د ويني گروپ

(ن) د ماشوم بيلونکي نښي

(س) د ماشوم د موندلو ځاي او نېټه

(ع) د ماشوم د هيواد د پريښودو ځاي او نېټه

(ف) د ماشوم دين (که يې ولري)

(ض) په استوگن هيواد کي د ماشوم پته

(ق) که ماشوم له ستنيدو دمخه مړ شي ، د هغه دمړيني نېټه ، ځاي او دمړيني څرنگوالي .

درېمه جزا - ژورنالېستان (خبريالان)

د خبريالانو د حمايت لاري چاري

۷۹ ماده - ۱. هغه شمير خبريالان چي د جگړي به سيمو کي د خطرناکو مسلکي دندو په سرته

رسولو بوخت وي بايد د (۵۰) مادي د لمړي بند د حکم له مخي ملکيان وگڼل شي .

۲- هغوي په دي شرط بايد لوطنامي او ترون تر حمايت لاندې وي چي د لمکي په توگه د خپل

دريخ مخالف عمل سرته ونه رسوي او د جگړي د رپورت ورکونکي له هغه حق څخه تيري ونه

کړي چي د دريمي لوښنامي د څلورمي مادي په څلورم بند کي وسلوالو ځواکونو ته ورکړل شوي دي. ۳- د دغي تړون د دويمي ضميمي له بيلگي سره سم هغوي بايد هغه پيژند پانه ولري چي بنايي د هغويد اړوند هيواد يا د هغه هيواد له خوا ورکړل شوي وي چي دي په کياستوگنه لري او به هغه کيبي د گمارونکي خبري موسسي نوم ليکل شوي او د خبريال به توگه يي د ده دريځ منلي وي.

پایله

د جگړې اړوند مدون حقوقو د دجینیوا لومړې کنفرانس څخه سرچینه اخلي . دغه کنفرانس په حقیقت کې له نړیوالو جگړو او شخړو کې د بنکیلولو او دو او عامو خلکو د حقوقو د خونديتوب په برخه کې یو لوی پرمختګ و .

د ۱۹ په م نیمايي کې د خوځښت سبب شو . یعنی د دولتونو تر منځ د جگړې د حقوقو په اړه گڼ شمیر دوه اړخیز او څو اړخیز نړیوال تړنو نه لاسلیک شي . په داسې حال کې چې اوس مهال دنړۍ د ۱۹۰ هیوادونه دجینیوا کنوراسیونو غړي دي خو بیا هم په شخړو او جگړو کې بنکیل دولتونو ځینې وخت د کنواسیون د ژمنو خلاف عمل کوي . په جگړو کې د ملکي خلکو ژوند ته پاملرنه نه کېږي او هغه زیان رسوونکي وسلې کارول چې منع شوي دي .

سوره ، عراق ، یمن او فلسطین هغه هیوادونه وي چې په وروستو کې آن کلتریمونه او کیمیا وې وسیلې هم په کې وکارول شوي و . په د ۲۰۱۳ م کال کې لویدیځو هیوادونو او ملگرو ملتونو ادعا وکړه چې د سوریې دولت په دغه هیواد کې د مخالفینو پر ضد کیمیاوي وسلې کارولي دي دې دهمدي کال په مې میاشت کې د ملگرو ملتونو یو یې پلټونکي ډلې وویل چې گومان کېږي سوې دولتي ځواکونه د (سا دین په نوم هغه گاز کارولي دي چې دا انسان مه غزه زیانمنوی وروسته په ټولنیزو ورسیتو کې داسې ویدی گانې هم خیري شوي چې په سوریه کې کارول مؤو کیمیاوي وسلو له امله او زیانمن ماشومان په کې لیدل کېږي .

دا په جگړو کې د زهرجنو بې خوبي کونکي او بیولوژیکي وسلو دکارونې د مخنیوي په اړه ځینو د (۱۹۲۵) کال دوپرو کول خلاف کړنه ده .

وړاندیزونه

د التقوا د لوړو زده کړو مؤسسی څخه هیله کوم تر څو د محصلینو د را پوهیدو په منظور نورو محصلینو ته هم د اړونده موضوع په اړه سمنیارونه او موضوعاگانې ورکړي دي .

۱- د نړیوالی ټولني څخه هیله کوم چې هغه هیوادونه چې د دا ډول اصولو رعایت نه کوي باید هغوي هیله وکړي او د اصولو په رعایت یې مجبور کړي .

۳- په جگړه کي بنکیلو هیوادونه څخه هیله مندیم چې د دا ډول اصولو رعایت خپل د بني او انساني وجیبه وگڼي .

۴- د هیوادونو فوځي ارگانونو څخه هیله کوم چې د جگړه په اصولو په اړوند دخپلو پوځیانو د پوهي د زیانونو په منظور پروگرامونه لند مهال او اوږد مهال کورسونه ، دایرکړي ځکه دا د بشر په گټه دي .

اخځليکونه.

- ۱- ابراهيمي ، محمد (۱۳۷۷) ، اسلام و حقوق بين المللی عمومي جلد، دوم ايران، تهران انتشارات سمت .
- ۲- ابن قدامه ، احمد بن محمد (۱۴۲۵) المغنی ، راش، مكتبة الرياض الحديثه
- ۳- ارسجاني، حسن ، د دولتونو حاکمیت واکمني (دحبیبی کتابونو د سهامی شرکت ، (۱۳۴۸)
- ۴- بیگلدي ، محمد رضایائی (۱۳۸۴) حقوق بين المللی عمومي ايران تهران کتابخانه گنج دانش
- ۵- تره کي ، محمد عثمان (۱۳۸۷) په افغانستان کي د جگړې د جنایتکارانو محاکمه افغانستان ، کابل .
- ۶- ټونکن اونور ، نړیوال عمومي حقوق ، د پوهنوال دوکتور ودير صافی ژباړه ، دکابل پوهنتون
- ۷= دفتری احمد متین ، د نړیوالو حقوقو د اړیکو بهیر، تهران د حبیبی انتشارات ، (۱۳۴۱)
- ۸- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترنونه،
- ۸- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترنونه
- ۹- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترنونه،
- ۱۰ (۱۹۴۹) اگست د ۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترنونه،
- ۱۱- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترنونه،
- ۱۲- ژینوا، د (۱۹۴۹) اگست د ۲ نیټې په لوظنامو باندي ورزیات شوي ترنونه
- ۱۳- قرانکریم او حدیث خخه هم رانقل شوي دي .

فهرست

- 1..... سریزه
- 2..... موضوع تگلاره :
- 2..... د موضوع پلان :
- 3..... لومړۍ فصل
- 3..... عمومي معلومات
- 3..... لومړي مبحث: جگړې د نړيوالو حقوقو پيژندنه
- 4..... دويم مبحث- تاريخي سير
- 7..... دريم مبحث- جگړې د نړيوالو حقوقو منابع
- 7..... لومړي مطلب- د بشر دوستانه حقوقو بنسټيز اصول
- 8..... دوهم مطلب- عرف او عادات
- 9..... دريم مطلب- نړيوال معاهدات ۲
- 9..... څلورم مطلب: د حقوقو کلي اصول
- 11..... لومړۍ مبحث- جگړې حقوق يا نړيوال بشريال
- 11..... دويم مبحث- د جگړې مفهوم د نړيوالو حقوقو له نظره
- 11..... لومړۍ مطلب- تشکيلاتي يا اورگانیک عنصر:
- 12..... دويم مطلب- معنوي عنصر يا د جگړې اراده:
- 13..... دريم جز- مادي عنصر (ثبته)
- 14..... څلورم جز- جگړې موخه:
- 14..... لومړي جز- دانساني سلوکاونه تبع يضاصل:
- 15..... دويم جز- دپوځي اقدام اصل:
- 15..... دريم جز- محدوديت اصل

- 15..... څلورم جز- تفکيک اصل:
- 15..... پنځم جز- د تناسب اصل:
- 15..... شپږم جز- د بڼه نيت اصل:
- 15..... هغه ډلې او ځايونه چې د جگړې د حقونوله ملاتړ څخه برخمن دي
- 16..... څارونکې بنسټونه
- 16..... ۱- دولتونه
- 16..... دريم فصل
- 16..... جگړيزه اصول د اسلامي شريعت نړيوالو دوستانه نظر
- 16..... لومړۍ مبحث- د اسلام له نظره
- 18..... لومړۍ مطلب: د اسلامي په مقدس دين کي د جنگ (جهاد) پيژندنه او اهداف
- 18..... لومړۍ جزا - د جهاد في سبيل الله مفهوم او مانا
- 20..... دويم جزا- په اسلام کې د جگړې (جهاد) موخې او اهداف
- 20..... دويم مطلب - د جگړې حقوق د جينوا د کنوانسيون له مخې
- 22..... پيژندل شوي نښانونه ۱
- 22..... ملي نښانونه ۲
- 22..... پوپناکول ۴
- 22..... د جگړې د ليکې څخه د وتلي د بنمن ساتنه
- 23..... د الوتکې سپرلی
- 23..... ۴۲ ماده
- 23..... وسله وال ځواکونه ۱
- 24..... جگړه ماران او د جگړې اسيران
- 25..... جگړو کې د گډون کوونکو کسانو حمايت

- 26.....دويم مطلب- تر ځانگړي حمايت لاندې سيمي اوزونونه.
- 26.....بي دفاع سيمي.
- 28.....غير فوځي زونونه.
- 29.....درېم مطلب : په نښته کې د بنکيل لوري په لاس کې خلکو سره چلند.
- 29.....د پلي کيدو ډگر.
- 29.....کډوال او تابعيت نه لرونکي کسان.
- 29.....تيت او پرک شوي کورنيو د غرو بيا يو ځاي کول.
- 30.....د بنځو حمايت.
- 30.....ماشومانو حمايت.
- 31.....۷۸ ماده - د ماشومانو ليرېدونه.
- 32.....د خبريالانو د حمايت لاري چاري.
- 34.....پايله.
- 35.....وراندیزونه.
- 36.....اخځليکونه.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**